

jen vtis silne, umetniške apologije znanosti. L. nam z enako jarko silo slika univerzitetno življenje, popivanje, kakor zagonetne, včasih grozotne tajne Gottliebiovih in Arrowsmithovih raziskavanj v bakterijologiji, zgrabi nas z ironičnimi opisi ameriških boljših in najboljših omizij prav tako kot nas pretrese s pretresljivimi slikami kuge na malem indijskem otoku. Njegovi ljudje so prav v zadnjem koncu in dnu kljub vsem okvirom in navlakam vedno ljudje in to je, kar nas znova potegne h Lewisovim knjigam in k Arrowsmithu še posebej.

Delo je izšlo v lepi obliki (ki morda malo spominja na izdaje Malik-založbe) in v latinici — zaslugi, ki ju ima med vsemi srbskimi založbami menda edino Nolit, le prevod je v podrobnostih prav belgrajsko-germanistično strašen, dasi se v celoti dobro čita. Moti tudi fonetična transkripcija lastnih imen, očitno po cirilici. Sicer pa je knjiga lepa.

Mirko Javornik

**Ludwig Renn: Rat. Izdanje Nolit.** Beograd. Preveli Dr. Nikola Mirković i Gustav Krklec. Štampa Vreme, Beograd. Fotomontaža i korice P. Bihaly. Str. 326.

Zanimanje za »vojno literaturo« je sicer že upadlo, vendar je potrebno, da spoznamo iz prevodov vsaj nekaj del, ki so zaslovela po vsem svetu. Iz francoskega slovstva poznamo Barbusse - o v Ogenj, ki smo ga dobili v Debeljakovi slovenitvi že kmalu po prevratu. Tudi Dorgelèsovi temni »Leseni križi« bi bili takrat zaslužili našo pozornost. Križem Evrope pa se je raznesel glas o Remarqueu (Nič novega na zapadu), ki ga tudi še nimamo v knjigi, in Rennovi Vojni, ki je pravkar izšla prevedena v založbi Nolit v Beogradu v čisto sodobni izdaji. Ob tej priliki se lahko dotaknem vprašanja, kaj je sploh »vojna literatura«. Če izvezem skladovnice knjig, ki niso imele drugega namena kakor poveljevat lažnivo veličino vojne s stališča pustolovskih dogodivščin Karla Maya, se moramo ustaviti ob pretresljivih izpovedih tistega rodu, ki je na svoje oči doživel ne samo razpad mest, armad in držav, temveč tudi videl za tem razpadom — razpad tiste Evrope, ki je vsaj na zunaj živela še do leta 1914, Evrope samozadovoljnega, prenasčenega meščanstva z njegovo egocentrično civilizacijo. Ta novi rod je spoznal, da je »mir« prav za prav fikcija, ki se za njenim zastorom nenehoma odigrava,

čeprav v milejših oblikah, vse to, kar je vihralo preko zemlje v onih štirih letih groze in usode. Ta rod ni več mogel najti smernic v »novem« življenju, zato je moral prebresti skozi premišljevanje o tistem silnem doživetju, ki je odkrilo poslednjo laž človeka dvajsetega veka. Iz teh spominjanj in premišljevanj, ki naj bi dala ozdravljenje in poiskala bodočnosti nov smisel, se je rodila tista vojna literatura, ki jo predstavljajo med drugimi zlasti imena Barbusse, Dorgelès, Remarque, Renn, Georg von der Vring, E. Glaeser itd.

Ludwig Renn je izmed tistih (rojen leta 1890), ki so še sprejeli vase vso vzgojo in nego prejšnje dobe. Redki, ki so se vrnili s fronte, so spoznali, da so postali popolni brezdomci in so se čutili pobeglece smrti. Njim v spomin je posvečena tudi knjiga Krieg, ki iz nje seva grozljiva in mračna nespokojnost blodečih duhov — brezdomcev. Rennova knjiga je popolno nasprotje literarno izglajeni umetnini, stvaren dokument je, ki hoče učinkovati z množico verističnih slik. Strašna gledanja, ko duh otopel molči in ko čuvstvo sploh še ne najde izraza, samo gledanja in opisovanja prijemljivih stvari in blaznih dejanj, in če se zapiči vate na koncu sploh kako vprašanje, tedaj samo predsmrtno vprašanje: »Čemu vse to?!« Ti opisi pa so sami na sebi že mojstrovine. Renn je kakor fotograf, ali razvrstitev teh slik je že izraz kolektivističnega doživljanja, ki je našlo svojo besedo samo v takih pošastnih podobah. Renn je vojno prikazal v tisočeri prizorih, duhovno je ni mogel premagati v sebi. Zdi se, kakor da je obstal omamljen pod njeno brezkraino težo, ne on sam, tudi vsa njegova generacija. Ta rod iz let okrog 1890 je veroval v kulturno zgradbo, ki ga je vanjo takrat vokvirala šola in družba. V »vojni v rovih«, v »bitki na Sommi«, kot »ranjen«, v bitkah na Aisni in v Champagni 1917, v »marčni ofenzivi l. 1918« in v »polomu« (kakor se glase poglavja v tej knjigi) se je lepo zgrajeni okvir sesul in ostalo je strašno čuvstvo praznote, spoznanja pa, ki bi razložilo to porazno praznoto, ni bilo za ta rod in ga zanj ne bo več. Ta omtvičujoča zavest, da je vse votlo, da je tudi borec, ki se z nadčloveškim naporom iz ure v uro trga prežeči smrti iz objema, da je tudi ta gigantski borec — delec milijonov, prav tako izvoljen, in da ne najde nikjer in nikoli več oporišča, ta zavest je našla v Rennu najmočnejšega besednika. Vsa brezupnost, ki

se je naselila v dušo teh zakopanih bojnikov, veje že iz tako preprostega prizora, kot je sledeči: Renn je dobil deset dni dopusta. Razgleduje se doma po sobi. V albu najde sliko že umrlega očeta. »Tamo moj otac kao sasvim mlad čovek. Sedeo je nemarno na stolici, a oči so mu bile tako srdačno poštene! Mora, da je onda još nešto bilo u njemu, što docnije nisam video na njemu. Možda je i on imao visoke misli kao ja, pa je jednog dana uvideo, da se ne može?« (str. 141).

To, »da se ne može« naprej, — to spoznanje je bila meja Rennovi generaciji. V tem znamenju se tudi knjiga zaključuje: »Kuda se vozimo, nismo znali, — samo smo znali, da nećemo odmah kući.« Neskončna zapuščenost veje iz te ugotovitve, zapuščenost povzdignjena na stopnjo tragike cele dobe in po njej in zaradi nje je dobila tudi Rennova izpoved svojo nadčasno vrednost, po kateri bo ostala ta knjiga v vrsti obtežujočih spominov na našo dobo. — Lepo čitljiv srbohrv. prevod sta oskrbela pesnik g. Krklec in Dr. N. Mirković, ki sta s tem delom zelo obogatila domačo prevodno književnost.

Če je obstal Renn pri ugotovitvi brezupnosti, pa je našel obtožujočo besedo Erich Maria Remarque: Na zapadu nič novega. To niso več samo slike. Mogočna, razmahnjena in razgibana pesniška beseda kipi skoz inferno vojne. S to besedo se izraža tisto pokolenje, ki v svoji zgodnji mladosti še užilo ni dovolj sadov stare kulture, pa že mora iz šolske sobe na bojišče. Ta mladina je živela samo v mraku, videla je okrog sebe samo razdejanje, gnali so jo samo na pokolj — ali je to še mladina?

»Saj nismo več mladina. Nič več nočemo osvojevati sveta. Na begu smo. Na begu pred samim seboj. Na begu pred svojim življenjem. Osemnajst let nam je bilo, ko smo začeli ljubiti svet in življenje, pa smo morali na vse to streljati. Prva granata, ki je udarila, nas je zadela v srce. Odtrgani smo od dela, stremljenja in napredka. Nič več ne verujemo v vse to; mi verujemo v vojno.« Samo še žival se bori za gol obstoj, slepa, zbegana, ranjena žival, ki ji je tovarišstvo daljni odsev neke čudežne luči. Drug za drugim padajo, smrt je celo še rešitev.

»Bolečina kreature, strašna žalost življenja in neusmiljenost ljudi« — to je vsebina krute Remarqueove knjige. Obtožba: »Ne bodo nas

razumeli — kajti pred nami raste rod, ki je sicer z nami vred tukaj preživet ta leta, ki pa je vendar imel streho in službo in se sedaj spet lahko povrne na svoje, kjer bo pozabil na vojno — za nami pa raste rod, sličen nam prejšnjim, pa nam bo tuj in nas bo odrinil stran. Samim sebi smo postali odveč, rastli bomo, nekateri se bodo prilagodili, drugi se bodo uklonili, premnogo pa jih ne bo vedelo kod ne kam; — leta bodo prešla in naposled nas bo vseh konec.« Ta mladina je izgubila vso vero v avtoriteto. Z njo je poslej stopilo na pozorišče tisto pokolenje, ki je začelo kritično pretresati nazore in dela svojih učiteljev in očetov.

Najmlajše pa prikazuje Ernst Glaeser v romanu »Jahrgang 1902« — vojna mladina v zaledju. Nove orientacije in vzgoje ne prejme več ta mladina od šole, ki je stala s svojimi vzori v najparadoksnejši opreki z obdajajočim jo življenjem, marveč od življenja v zaledju, na katerega po svoje učinkujejo odmevi z bojišč.

Zanimivo in poučno bi bilo primerjati tudi povojna dela, ki so jih izdali prav ti pisatelji, Renn: *Nachkrieg*, Remarque: *Der Weg zurück*, E. Gläser: *Frieden*.

Vsekakor imajo prevodi takih del vrednost kot vest dobe in so večno opozorilo etično prebujenega človeka, tudi so slab poizkus ozdravljanja »neozdravljive rane svetá« (Barbusse) in dramljenje spomina, saj »ko bi se vsega spominjali, bi bila vojna manj jalova kakor je« (Barbusse).

Miran Jarc

**Antology of modern english poetry.** Selected by Levin L. Schücking. Tauchnitz Edition, Vol. 5000. Leipzig, 1931.

Pričujoča antologija preseneča po velikem številu in nesoglasju avtorjev, je kakor muzej, kakor geološki prerez skozi vrsto najrazličnejših skladov. Hoče dati pregled liričnega ustvarjanja v Veliki Britaniji v zadnjih 40—50 letih, navaja nad 60 avtorjev.

Takoj pa obrnejo pozornost nase tudi neke skupne posebnosti, ki jo ločijo od podobne kontinentalne zbirke. Duhovna in oblikovna nesamostojnost označuje to angleško liriko pravtako kakor angleško slikarstvo in arhitekturo. Deloma je videti obrobnost, ponavljajočo se časovno zastarelost, razliko nekolicin desetletij med vsako angleško in sodobno kontinentalno generacijo.